

GRAP 24

LEKGOTLA LA MAEMO A TSHUPATLOTLO

MAEMO A GRAP A

TLALEHO YA LESEDI LA DIBAJETE DIPEHELONG TSA

TJHELETE

(GRAP 24)

Kananelo

Maemo ana a Tshebetso ya Tshupatlotlo e Ananetsweng ka Kakaretso, GRAP (Standard of Generally Recognised Accounting Practice, GRAP) a nkuwe haholoholo ho Maemo a Matjhaba a Tshupatlotlo ya Ditheo tsa Bohle, IPSAS (International Public Sector Accounting Standard, IPSAS) ho Tlaleho ya Lesedi la Dibajete Dipehelong tsa Tjhelete (Presentation of Budget Information in Financial Statements) a phatlaladitsweng ke Lekgotla la Matjhaba la Maemo a Tshupatlotlo Ditheong tsa Bohle, IPSASB (International Public Sector Accounting Standards Board, IPSASB) ya Kopano ya Matjhaba ya Baakhaontente (International Federation of Accountants). Kopano ya Matjhaba ya Baakhaontente (IFAC) e thehilwe ka 1977 ka maikemisetso a yona a ho ntshetsa pele le ho ntlafatsa porofeshene ka maemo a nang le kutlwano. IPSASB e nehelane ka setheo se akaretsang sa di-IPSAS, se tla sebediswa ho hlahisa Maemo a GRAP (Standards of GRAP) a kamoso. Dikarolo tsa IPSAS tsa Tlaleho ya Lesedi la Dibajete Dipehelong tsa Tjhelete di hlahiswa botjha Maamong ana a GRAP ka tumello ya IPSASB.

Mongolo o dumelletsweng wa di-IPSAS ke o phatlaladitsweng ke IFAC ka leleme la Senyesemane. Di-IPSAS di fuperwe Bukaneng ya Thuso ya IFAC ya Diphatlalatso tsa Matjhaba tsa Tshupatlotlo Ditheong tsa Bohle (International Public Sector Accounting Pronouncements) mme di fumaneha ho tswa ho:

Kopano ya Matjhaba ya Baakhaontente

545 Fifth Avenue, 14th Floor

New York, New York 10017 USA

Inthanete: <http://www.ifac.org>

Ditokelo tsa ho kopitsa ho di-IPSAS, ditokomane tse kopang maikutlo le diphatlalatso tse ding tsa IPSASB ke tsa IFAC mme dipehelo le maemo a amehang a lokela ho latelwa.

Ditokelo tsa ho kopitsa © 2016 ka Lekgotla la Maemo a Tshupatlotlo (Accounting Standards Board)

Ditokelo tsohle di baballetswe. Ha ho karolo le ha e ka ba efe ya phatlalatso ena e ka hlahiswang botjha, ya bolokwa hore e tle e fumanwe hape, kapa ya fetisetwa pele ka tsela efe kapa efe kapa mokgwa le ha e ka ba ofe, wa eleketeroniki, wa metjhini, wa kopitso ya foto, wa kgatiso, kapa o mong, ka ntle le ho fumana pele tumello ya Lekgotla la Maemo a Tshupatlotlo. Mongolo o dumelletsweng o phatlaladitswe ka leleme la Senyesemane.

Tumello ya ho hlahisa botjha dikarolo tse mmalwa phatlalatsong ena ha e atise ho hanelwa.

Dikahare

Maemo a Tshebetso ya Tshupatloto e Ananetsweng ka Kakaretso

Tlaleho ya Lesedi la Dibajete Dipehelong tsa Tjhelete

	Ditemana
Selelekela	
Sepheo	.01
Kakaretso	.02 - .05
Ditlhaloso	.06 - .11
Dibajete tse Ananetsweng le tsa ho qetela	.07 - .10
Dipalo tsa nnete	.11
Tlaleho ya papiso ya dipalo tsa bajete le tsa nnete	.12 - .37
Tlaleho le tsebahatso	.19 - .22
Boemo ba kakaretso	.23 - .26
Diphetoho tse entsweng ho bajete ya ho qetela	.27 - .29
Motheo wa papiso	.30 - .35
Dibajete tsa dilemo tse mmalwa	.36 - .37
Bona ditsebahatso tsa motheo, nako le kakaretso ya bajete	.38 - .45
Kopanyo ya dipalo tsa nnete ka motheo wa papiso le dipalo tse nepahetseng dipehelong tsa tjhelete.	.46 - .52
Letsatsi le qalang	.53 - .54
Kamohelo ya mantlha ya Maemo a GRAP	.53
Ditheo tse seng di sebedisa Maemo a GRAP	.54
Motheo wa diphetho	
Papiso le Maemo a Matjhaba a Tshupatloto Ditheong tsa Bohle a Tlaleho ya Lesedi la Dibajete Dipehelong tsa Tjhelete (IPSAS 24) a phatlaladitsweng ka Tshitwe 2006.	

TLALEHO YA LESEDI LA DIBAJETE DIPEHELONG TSA TJHELETE

Maemo ana a phatlaladitswe la pele ke Lekgotla la Maemo a Tshupatlotlo (Lekgotla) ka Pudungwana 2007. Ho tloha nakong eo, a lokisitswe ka mokgwa o latelang ka:

- Dintlafatso tsa Maemo a GRAP, tse phatlaladitsweng ke Lekgotla ka Pudungwana 2013.

Kopi e tshwauweng ya ditokiso tse entsweng ho GRAP 24 e le karolo ya porojeke ya Dintlafatso (Improvement project) (2013) e a fumaneha webesaeteng.

Selelekela

Maemo a Tshebetso ya Tshupatlotlo e Ananetsweng ka Kakaretso

Lekgotla la Maemo a Tshupatlotlo (Lekgotla) ho latela Molao wa Taolo ya Tjhelete ya Setjhaba, Molao wa 1 wa 1999, PFMA (Public Finance Management Act, Act No. 1 of 1999, PFMA), jwalo ka ha o lokisitswe, le laelwa ho hlahisa tshebetso ya tshupatlotlo e ananetsweng ka kakaretso e tsejwang ka hore ke Maemo a Tshebetso ya Tshupatlotlo e Ananetsweng ka Kakaretso (GRAP).

Lekgotla le tlamehile ho hlahisa GRAP bakeng sa:

- (a) mafapha (ho kenyelletswa dikarolo tsa naha le porofentshe le mmuso);
- (b) ditheo tsa setjhaba;
- (c) ditheo tse hwebang (jwalo ka ha ho hlaloswa ho PFMA);
- (d) diinstitjushene tsa molaotheo;
- (e) bomasepala le makgotla, dikhomishene, dikhamphani, dikoporasi, matlole kapa ditheo tse ding tseo e leng tsa bomasepala le ho laolwa ke bona; le
- (f) Palamente le diketsamelao tsa diporofentshe.

Tse ka hodimo mmoho di bitswa "ditheo" Maemong a GRAP.

Lekgotla le dumelletse phethahatso ya Maemo a Matjhaba a Tlaleho ya Tjhelete (di-IFRS) (International Financial Reporting Standards) a phatlaladitsweng ke Lekgotla la Matjhaba la Maemo a Tshupatlotlo (International Accounting Standards Board) bakeng sa:

- (a) ditheo tsa bohle tse fihlellang ditekanyetso tse boletsweng ho Taelo ya 12 ka Kgetho ya Ditheo tsa Bohle ya Moralo o Tshwanetseng wa Tlaleho (Appropriate Reporting Framework); le
- (b) ditheo tse leng tsa dife kapa dife tsa ditheo tsena mme di laolwa ke tsona.

Dipehelo tsa tjhelete di lokela ho hlaloswa ka hore di latela Maemo a GRAP feela ha di latela le ditaelo tsohle tsa Maemo ohle a GRAP le ha e ka ba afe a tshwanelehileng le tlhakisetsa le ha e ka ba efe e ka phatlalatswang kamoso.

Bofokodi le ha e ka ba bofe ba ho tshwaneleha ha Maemo a boletsweng bo a totobatswa Maemong ao.

Maemo a GRAP a Tlaleho ya Lesedi la Dibajete Dipehelong tsa Tjhelete a bontshwa ditemaneng tsa .01 ho isa ho .54. Ditemana tsohle tse Maemong ana di na le matla a lekanang. Selelekeleng sa sehlomathiso ka seng ho qoqwa ka maemo le matla a dihlomathiso. Maemo ana a lokela ho utlwisiswa ka moelelo wa

GRAP 24

morero wa ona, motheo wa ona bakeng sa sephetho haeba ho tshwaneleha, Selekela sa Maemo a GRAP le Moralo wa Tlhophiso le Tlaleho ya Dipehelo tsa Tjhelete (Framework for the Preparation and Presentation of Financial Statements).

Maemo a GRAP le ona a lokela ho balwa hammoho le ditaelo le ha e ka ba dife tse phatlaladitsweng ke Lekgotla di laela diphumantsho tsa nakwana, ekasitana le melawana efe kapa efe e neuweng ke Letona la tsa Ditjhelete mabapi le matsatsi a ho qala a Maemo a GRAP, a phatlaladitsweng Koranteng ya Mmuso (Government Gazette).

Sesupo se ka etswa mona ho Maemo a GRAP a so kang a newa nakong ya ho phatlalatswa ha Maemo ana. Sena se etswa ho qoba ho tshwanela ho fetola Maemo a seng a neuwe ha Maemo a mang a phatlalatswa hamorao. Temana ya .11 ya Maemo a GRAP a Dipholisi tsa Tshupatlotlo, Dipheotoho tsa Ditekanyo tsa Tshupatlotlo le Diphoso (Accounting Policies, Changes in Accounting Estimates and Errors) e nehelana ka motheo wa ho kgetha le ho phethahatsa dipholisi tsa tshupatlotlo ha ho se na tataiso e totobetseng.

Sepheo

- .01 Maemo ana a laela papiso ya dipalo tsa bajete le tsa nnete tse tswang ho phethahatso ya bajete e tla kenyelletswa dipehelong tsa tjhelete tsa ditheo tse laelwang ho, kapa tse ikgethelang ho etsa hore dibajete tsa tsona tse amohetsweng di bonwe ke bohle mme ka hoo, ba jara boikarabelo ba hona setjhabeng. Maemo ana hape a laela tsebahatso ya tlhaloso ya mabaka a hore ebe ho na le diphapang tsa nnete pakeng tsa dipalo tsa bajete le tsa nnete. Boikobelo ba ditaelo tsa Maemo ana bo tla tiisa hore ditheo di phethahatsa ditlamo tsa tsona tsa boikarabelo le ho ntlafatsa ponahalo ya dipehelo tsa tsona tsa tjhelete ka ho bontshwa boikobelo ba dibajete tse amohetsweng tseo ba ikarabellang ka tsona setjhabeng le, moo dibajete le dipehelo tsa tjhelete di hlophiswang ka motheo o tshwanang, mosebetsi wa tsona wa tshebediso ya tjhelete phihlellong ya sephetho sa dibajete.

Kakaretso

- .02 ***Setheo se hlophisetsang le ho tlaleha ka dipehelo tsa tjhelete tlasa mokgwa wa pokello se tla sebedisa Maemo ana.***
- .03 ***Maemo ana a sebetsa ho ditheo tse lebelletsweng kapa tse ikgethelang ho etsa hore dibajete tsa tsona tse amohetsweng di fumanehe ho bohle.***
- .04 Bakeng sa Maemo ana, dibajete di a fumaneha ho bohle ha di amohetswe, mme di fumaneha ho bohle ka ho di teka Palamenteng, ketsamelaong le makgotleng a bomasepala. Maemo ana ha a laele hore dibajete tse amohetsweng di fumanehe ho bohle, hape ha a laele hore dipehelo tsa tjhelete di tsebahatse lesedi ka dibajete tse amohetsweng tse so fumaneheng ho bohle, kapa ho etsa dipapiso le tsona.
- .05 Maamong a itseng, dibajete tse amohetsweng di tla hlophiswa hore di akaretse mesebetsi yohle e laolwang ke setheo. Maamong a mang, dibajete tse ka thoko tse amohetsweng ho ka laelwa hore di fumanehe ho bohle bakeng sa mesebetsi, dihlopha tsa mesebetsi kapa ditheo tse itseng dipehelong tsa setheo. Hona ho ka etsahala moo, mohl., dipehelo tsa tjhelete tsa setheo di akaretsang ditheo kapa mananeo a nang le bolokolohi ba tshebetso mme di hlophisa dibajete tsa tsona, kapa moo bajete e hlophiswang feela bakeng sa lekala la mmuso ka kakaretso mmusong kaofela. Maemo ana a sebetsa ho ditheo tsohle tse tlalehang dipehelo tsa tjhelete ha dibajete tse ananetsweng tsa setheo, kapa dikarolo tsa tsona, di etswa hore di fumanehe ho bohle.

Ditlhaloso

- .06 ***Mareo a latelang a sebediswa Maamong ana ka meelelo e boletsweng:***

Motheo wa tshupatlotlo ke mokgwa wa pokello kapa wa tjhelete wa tshupatlotlo.

Bajete ya selemo ke bajete e amohetsweng bakeng sa selemo. Ha e kenyelletse ditekanyo tsa ho ya pele tse phatlaladitsweng kapa ditekanyo tsa dinako tse sa akaretsweng ke nako ya bajete.

Kabelo ke tumello e neuweng ke Palamente, ketsamelao, makgotla a bomasepala kapa bolaodi bo bong bo tshwanetseng bo dumellang bajete ho aba tjhelete bakeng sa mabaka a boletsweng ke bolaodi bo tshwanelehileng.

Bajete e ananetsweng ke matla a tshebediso ya tjelele a neuweng ke molao, dibili tsa kabo ya tjelele, melawana le diqeto tse ding tse amang lekeno le lebelletsweng nakong e akaretswang ke bajete.

Mokgwa wa bajete ke mokgwa wa tshupatlotlo wa pokello, tjelele kapa wa maemo a mang o amohetsweng bajeteng e dumelletsweng ke setheo se etsang melao.

Motheo wa kheshe ke maemo a tshupatlotlo a ananelang diphapanyetsano le diketsahalo tse ding feela ha kheshe e amohelwa kapa e lefuwa.

Motheo wa papiso ke bokalo ba nnete bo neilweng tlasa maemo a tshwanang a diakhaonto, maemong a tshwanang a tlhophiso, bakeng sa ditheo tse tshwanang le bakeng sa nako e tshwanang le ya bajete e amohetsweng.

Bajete ya ho qetela ke bajete e fetotsweng bakeng sa diphetiso, dikabo, dikabelo tse tlatsetsang, le dipheotoho tse ding tse tshwanetseng nako ya bajete.

Bajete ya dilemo tse mmalwa ke bajete e amohetsweng bakeng sa dilemo tse fetang bonngwe. Ha e kenyelletse ditekanyo tsa ho ya pele tse phatlaladitsweng kapa ditekanyo tsa dinako tse sa akaretsweng ke nako ya bajete.

Mareo a hlalositsweng Maemong a mang a GRAP a sebediswa Maemong ana ka meelelo e tshwanang le e neuweng Maemong ao a mang a GRAP:

Dibajete tse Ananetsweng le tsa ho qetela

- .07 Bajete e amohetsweng ho latela tlhaloso ya Maemo ana e bontsha lekeno kapa dikamohelo tse lebelletsweng hore di ka ba teng nakong ya bajete ya selemo kapa ya dilemo tse mmalwa ho latela meralo ya jwale le maemo a moruo a lebelletsweng nakong ya bajete eo, le ditjeho le ditshenyehelo tse dumelletsweng ke setheo sa ketsamelao, e leng Palamente, diketsamelao, makgotla a bomasepala kapa bolaodi bo bong bo tshwanetseng. Bajete e ananetsweng ha se tekanyo feela ya ho ya pele kapa tekanyo e itshetlehleng ho mehopolo ya diketsahalo tsa kamoso le diketso tsa botsamaisi tse ka bang teng tseo ho ka etsahalang hore di se ke tsa etsahala. Ka ona mokgwa oo, bajete e ananetsweng e fapane le lesedi la tjelele le ka bang teng, le ka bang ka mofuta wa bonohe, tekanyo e lebileng pele kapa motswako wa tsena ka bobedi — mohlala, tekanyo e lebileng pele ya selemo ho eketswa tekanyo e lebileng pele ya dilemo tse hlano.
- .08 Maemong a itseng, dibajete di ka tekenwa hore di be molao e le karolo ya tshebetso ya kananelo. Maemong a mang, kananelo e ka newa ntle le hore bajete e be molao. Ho sa kgathalehe hore tshebetso ya kananelo ke efe, tshobotsi ya bohlokwa ya kananelo ya bajete ke hore bolaodi bo tla hula tjelele ho tswa ho letlole la naha kapa setheo se tshwanang bakeng sa mabaka a dumelletsweng le a hlwailweng bo nehwa ke Palamente, ketsamelao, makgotla a bomasepala kapa bolaodi bo bong bo loketseng bo jarang boikarabelo bakeng sa ho ananela bajete. Bajete e ananetsweng e theha bolaodi ba tshebediso ya tjelele bakeng sa dintlha tse boletsweng. Bolaodi ba ditshenyehelo ka kakaretso bo atisa ho nkwa e le meedi ya molao eo setheo se lokelang ho sebeletsa kahara yona. Setheo se ka jara boikarabelo ba bajete e shejuweng botjha, eo mohlomong e ananetsweng ke Palamente, ketsamelao, lekgotla la masepala kapa bolaodi bo bong bo loketseng nakong ya selemo, kapa bajete ya qetelo.
- .09 Ditheo, ka tshebediso ya tshebetso ya bajete, di abelwa tjelele ke Palamente, ketsamelao, makgotla a masepala kapa bolaodi bo bong bo tshwanetsweng, mme tjelele ena e lokela ho sebediswa ho

GRAP 24

latela ditaello tse boletsweng tsa bohlokwa. Bajete bakeng sa selemo sa ditjhelete e atisa ho ananelwa pele selemo sa ditjhelete se qala, kapa - maemong a mang a ikgethang - ka letsatsi le kamora ho qala ha selemo sa ditjhelete le haufi ka moo ho kgonehang. Kamora hoba bajete ena e qalang e ananelwe, ho ka hlokeha hore ho shejwe botjha ditekanyo tsa pele tsa lekeno le ditshenyehelo ka lebaka la lekeno le eketsehileng le bokelletsweng, ditshenyehelo tse neng di sa lebellwa le tse neng di sa kgone ho qojwa tse ileng tsa ba teng, kabobotjha ya tjhelete pakeng tsa mesebetsi kapa mefuta ya ditshenyehelo, tshebediso ya dipoloko tse bileng teng, kapa masalla a tjhelete a sa sebediswang dilemong tse fetileng. Dibajete tsena tse ntlafaditsweng (tse atisang ho bitswa dibajete tse fetotsweng kapa ditekanyo tse fetotsweng) hangata di laelwa ka molao hore di ananelwe hape ke Palamente, ketsamelao, makgotla a bomasepala kapa bolaodi bo bong bo tshwanetseng bakeng sa kananelo ya bajete. Bajete ya moraorao e ananetsweng ke Palamente, ketsamelao, makgotla a bomasepala kapa bolaodi bo bong bo tshwanetseng ke bajete e ananetsweng bakeng sa Maemo ana.

- .10 Ditheo di ka dumellwa, ka molao, ho etsa diphetoho tse itseng ho bajete kamora hoba e ananelwe nakong e fetileng ke Palamente, diketsamelao, makgotla a bomasepala kapa bolaodi bo bong bo tshwanetseng. Mohlala, ditheo tse ding di ka dumellwa ho aba botjha tjhelete pakeng tsa mananeo ha feela di latela meedi e beuweng molaong. Diphetoho tsena tsa bajete e ananetsweng maemong a mang ho ka etsahala di sa ananelwe hape semmuso ke Palamente, diketsamelao, makgotla a bomasepala kapa bolaodi bo bong bo tshwanetseng. Bajete ya ho qetela, bakeng sa Maemo ana, ke bajete e ananetsweng moraorao, e fetotsweng bakeng sa diphetoho tse entsweng bajeteng ke setheo, e ananetsweng ke bolaodi bo tshwanetseng. Moo ditheo di laelwang hore di bone hore dibajete di ananelwa hape bakeng sa diphetoho le ha e ka ba dife tse latetseng, bajete e ananetsweng moraorao e ba bajete ya ho qetela bakeng sa Maemo ana.

Dipalo tsa nnete

- .11 Maemo ana a GRAP a sebedisa lereo "nnete" kapa "bokalo ba nnete" ho hlalosa bokalo ba sephetho se tswang phethahatsong ya bajete. "Sephetho sa bajete", "phethahatso ya bajete" kapa mareo a jwalo a ka sebediswa ka moelelo ona wa "nnete" kapa "bokalo ba nnete".

Tlaleho ya papiso ya dipalo tsa bajete le tsa nnete

- .12 *Ho latela ditaello tsa temana ya .19, setheo se tla nehelana ka papiso ya bokalo ba bajete eo se ikarabellang ho setjhaba ka yona le dipalo tse nepahetseng e le pehelo e ka thoko e eketsehileng ya tjhelete kapa e le dikolomo tse ding tsa bajete pehelong ya tjhelete e tlalehwang jwale ho latela Maemo a GRAP. Papiso ya dipalo tsa bajete le tsa nnete e tla newa ka ho fapana bakeng sa boemo ka bong ba bodisa ba ketsamelao:*

(a) *dipalo tsa bajete e ananetsweng le ya nnete;*

(b) *dipalo tsa nnete ka motheo wa papiso; le*

(c) *ka mokgwa wa tsebahatso ya tlhaloso, tlhaloso ya diphapang tse bohlokwa pakeng tsa bajete eo setheo se ikarabellang ka yona ho setjhaba le dipalo tsa nnete, ntle le ha tlhaloso eo e kenyelleditswe ditokomaneng tse ding tsa bohle tse phatlaladitsweng hammoho le dipehelo tsa tjhelete, mme ho na le pontsho ho ditokomane tseo ditlhalosong.*

- .13 Tlaleho dipehelong tsa tjhelete tsa dipalo tsa bajete tse ananetsweng le tsa nnete ka mokgwa wa papiso le bajete e neuweng bohle e tla phethahatsa saekele ya boikarabello ka ho etsa hore

GRAP 24

basebedisi ba dipehelo tsa tjhelete ba kgone ho bona haeba mehlodi e ile ya fumanwa le ho sebediswa ho latela bajete e ananetsweng. Diphapang pakeng tsa dipalo tsa nnete le dipalo tsa bajete, ho sa kgathallehe hore ke bajete e ananetsweng kapa ya nnete (e atisang ho bitswa "phapang" ho tshupatlotlo), hape e ka nehelwa dipehelong tsa tjhelete bakeng sa ho phethahala.

- .14 Tlhaloso ya diphapang tse bohlokwa pakeng tsa dipalo tsa nnete le tsa bajete e tla thusa basebedisi ho utlwisisa mabaka a ho kgeloha ho bohlokwa bajeteng e ananetsweng eo setheo se ikarabellang ka yona.
- .15 Setheo se ka laelwa, kapa se ka ikgethela, ho neha bohle phihlelo ya bajete e ananetsweng, bajete ya sona ya nnete kapa ka bobedi ba tsona - bajete e ananetsweng le ya nnete. Maemong ao ho ona bajete e ananetsweng le ya nnete di lokelang ho fumaneha ho bohle, molao, molawana kapa bolaodi bo bong bo tshwanetseng bo tla atisa ho nehelana ka tataiso ka hore ekaba tlhaloso ya diphapang tse bohlokwa pakeng tsa bokalo ba bajete ya nnete le e ananetsweng kapa bokalo ba bajete ya nnete le ya qetellong e a hlokwa ho latela temana ya .12(c) e ka hodimo. Ha ho se na tataiso le ha e ka ba efe e jwalo, diphapang tse bohlokwa di ka fumanwa ka ho sheba, mohlala, diphapang pakeng tsa bajete ya nnete le e ananetsweng ho toba mosebetsi kgahlanong le bajete e ananetsweng, kapa diphapang pakeng tsa bajete ya nnete le ya ho qetela ho toba boikobelo ba bajete ya ho qetela.
- .16 Maemong a mangata, bajete ya ho qetela le dipalo tsa nnete di tla tshwana. Hona ke hobane phethahatso ya bajete e diswa nakong ya tlaleho, mme bajete e ananetsweng e dula e ntse e shejwa botjha ho bontsha diphetophetoho tsa maemo le boiphihlelo nakong ya tlaleho. Temana ya .27 ya Maemo ana e laela tsebahatso ya tlhaloso ya mabaka a diphetoho pakeng tsa dipalo tsa bajete tse ananetsweng le tsa qetelo. Ditsebahatso tseo, mmoho le ditsebahatso tse laelwang ke temana ya .12 ka hodimo, di tla netefatsa hore ditheo tse etsang hore dibajete tsa tsona tse ananetsweng di fihlellwe ke bohle di jariswa boikarabelo ho bohle bakeng sa mosebetsi wa tsona ha ho bapiswa le bajete e ananetsweng, ekasitana le ka boikobelo ba yona.
- .17 Ditherisano le ditshekatsheko, tjhebobotjha ya ditshebetso kapa ditlaleho tse ding tsa bohle tsa botsamaisi tse nehelanang ka maikutlo a mosebetsi le katleho ya setheo nakong ya tlaleho, ho kenyelletswa ditlhaloso tsa diphapang tse bohlokwa le ha e ka ba dife le dipalo tsa bajete, di atisa ho phatlalatswa hammoho le dipehelo tsa tjhelete. Ho latela temana ya .12(c) ya Maemo ana, tlhaloso ya diphapang tsa bohlokwa pakeng tsa dipalo tsa nnete le tsa bajete e tla kenyelletswa ditlhalosong tsa dipehelo tsa tjhelete ntle le ha di se di kenyelleditswe ditlalehong kapa ditokomaneng tse ding tsa bohle tse phatlaladitsweng mmoho le dipehelo tsa tjhelete, ditlhaloso tsa dipehelo tsa tjhelete di bontsha ditlaleho kapa ditokomane tseo tlhaloso e ka fumanwang ho tsona.
- .18 Moo dibajete tse ananetsweng di etswang hore di fumaneha ho bohle feela bakeng sa tse ding tsa ditheo kapa mesebetsi e kenyelleditsweng dipehelong tsa tjhelete, ditaelo tsa temana ya .12 di tla sebetso ho feela ditheo kapa mesebetsi e bontshitsweng bajeteng e ananetsweng. Ho tea mohlala, hona ho bolela hore moo bajete e hlophisitsweng feela bakeng sa lekala la kakaretso la mmuso setheong se tlalehang sa mmuso kaofela, ditsebahatso tse laelwang ke temana ya .12 di tla etswa bakeng sa lekala la mmuso wa kakaretso mmusong.

Tlaleho le tsebahatso

- .19 ***Setheo se tla nenelana ka papiso ya dipalo tsa bajete le tsa nnete e le dikolomo tse eketsehileng tsa bajete dipehelong tsa tjhelete feela ha dipehelo tsa tjhelete le bajete di hlophiswa ka motheo wa papiso.***

GRAP 24

- .20 Dipapiso tsa bokalo ba bajete le ba nnete di ka tlalehwa dipehelong tsa tjhelete tse ka thoko ("dipehelo tsa papiso ya dipalo tsa bajete le tsa nnete" kapa pehelo e nang le sehlooho se jwalo) se kenelletseng seteng e phethahetseng ya dipehelo tsa tjhelete jwalo ka ha ho boletswe ho Maemo a GRAP a Tlaleho ya Dipeheo tsa Tjhelete (Presentation of Financial Statements). Ka ho le leng, moo dipehelo tsa tjhelete le bajete di hlophiswang ka motheo wa papiso - ke hore, ka motheo o tshwanang wa tshupatlotlo bakeng sa setheo se le seng le nako e le nngwe ya tlaleho, mme o sebedisa moralo o le mong wa tlhophiso - dikolomo tse eketsehileng di ka kenngwa dipehelong tsa tjhelete tsa sehlooho tse teng tse tlalehwang ho latela Maemo a GRAP. Dikolomo tsena tse ekeditsewang di tla bontsha bokalo bo ananetseng le ba ho qetela ba bajete mme, haeba setheo se kgetha jwalo, le diphapang pakeng tsa dipalo tsa bajete le tsa nnete.
- .21 Ha dipehelo tsa bajete le tsa tjhelete di hlophiswa ka motheo wa papiso, Pehelo e ka thoko ya Papiso ya Dipalo tsa Bajete le tse Nepahetseng e tla tlalehwa. Maemong ana, ho netefatsa hore babadi ha ba hlalose ka ho fosahala lesedi la tjhelete le hlophisitseng ka motheo o mong, dipehelo tsa tjhelete di ka hlalosa - ka mokgwa o thusang - hore motheo wa bajete o fapane le wa tshupatlotlo mme Pehelo ya Papiso ya Dipalo tsa Bajete le tse Nepahetseng e hlophisa ka motheo wa bajete.
- .22 Moo dibajete di hlophiswang ka mokgwa wa pokello mme di akaretse sete e phethahetseng ya dipehelo tsa tjhelete, dikolomo tse eketsehileng tsa bajete di ka kenngwa dipehelong tsa tjhelete tsa sehlooho tse laelwang ke Maemo a GRAP. Maemong a mang, dibajete tse hlophiswang ka mokgwa wa pokello di ka tlalehwa ka sebopeho feela sa tse ding tsa dipehelo tsa tjhelete tse kenyang sete e phethahetseng ya dipehelo tsa tjhelete jwalo ka ha ho bontshitswe Maemo a GRAP - mohlala, bajete e ka hlophiswa e le pehelo ya mosebetsi wa tjhelete kapa pehelo ya phallo ya tjhelete, ka lesedi le eketsehileng le nehwang dishejuleng tsa tshehetso. Maemong ana, dikolomo tse eketsehileng tsa bajete di ka kenelletswe dipehelong tsa tjhelete tsa sehlooho tseo le tsona di amohetseng bakeng sa tlaleho ya bajete. Ho fumana hore bohloko ba papiso bo kenya mehopolo ya kahlolo ya seporofeshenale. Mehopolo eo ya kahlolo e sebediswa maemong a morero wa Maemo ana le diphapantsho tsa boleng tsa tlaleho ya tjhelete jwalo ka ha ho bontshitswe temaneng ya .25 le ho Moralo wa Tlhophiso le Tlaleho ya Dipehelo tsa Tjhelete.

Boemo ba kakaretso

- .23 Ditokomane tsa bajete di ka nehelana ka dintlha tse kenelletseng ka mesebetsi, mananeo le ditheo tse boletsweng. Dintlha tsena di atisa ho akaretswa ka mekgahlelo e batsi tlasa "ditlhophiso tsa bajete", kapa "dihlooho tsa bajete" bakeng sa tlaleho ho, le ho ananelwa ke, Palamente, diketsamelao, makgotla a bomasepala kapa bolaodi bo bong bo tshwaneleheng bo jarang boikarabelo ba ho ananela bajete. Tsebahatso ya lesedi la bajete le la nnete le kgemang le mekgahlelo eo e batsi le ditlhophiso kapa dihlooho tsa bajete di tla netefatsa hore dipapiso di etswa boemong bo tshwanetseng ba bodisa bo beilweng ke Palamente, diketsamelao, makgotla a bomasepala, kapa bolaodi bo bong bo tshwanetseng bo ananelang bajete, le bo supilweng ditokomaneng tsa bajete.
- .24 Maemo a GRAP a Dipholisi tsa Tshupatlotlo, Dipheto tsa Ditekanyo tsa Tshupatlotlo le Diphoso a laela dipehelo tsa tjhelete ho nehelana ka lesedi le nang le diphapantsho tsa boleng tse mmalwa, ho kenelletswe hore lesedi:
- (a) le a tshwaneleha bakeng sa hore basebedisi ba nke diqeto; hape
 - (b) le a tshepeha ka hobane dipehelo tsa tjhelete:

- (i) di emetse ka botshepehi boemo ba tjhelete, mesebetsi ya tjhelete le phallo ya tjhelete ya setheo;
 - (ii) di bontsha moko wa moruo wa diphapanyetsano, diketsahalo tse ding le maemo, e seng feela sebopeho sa molao;
 - (iii) di bohareng, ke hore, ha di na leeme;
 - (iv) di bontsha hloko e tebileng; mme
 - (v) di phethahetse ha ho shejwa mahlakoreng ohle a moko.
- .25 Maamong a mang, lesedi le phethahetseng la tjhelete le kenyelleditsweng dibajeteng tse ananetsweng le ka hloka ho akaretswa bakeng sa tlaleho dipehelong tsa tjhelete ho latela ditaelo tsa Maemo ana. Kakaretso e jwalo e ka hlokeha ho qoba ho imelwa ke lesedi le ho bontsha maemo a tshwanetseng a bodisa ba Palamente, diketsamelao, makgotla a bomasepala, kapa bolaodi bo bong bo tshwanetseng bo ananelang bajete. Ho fumana maemo a kakaretso ho tla kenya mehopolo ya kahlolo ya seporofeshenale. Mehopolo eo ya kahlolo e tla sebediswa maamong a morero wa Maemo ana le matshwao a boleng a tlaleho ya tjhelete jwalo ka ha ho bontshitswe temaneng ya .24 le ho Moralo wa Tlhopiso le Tlaleho ya Dipehelo tsa Tjhelete.
- .26 Lesedi le eketsehileng la bajete, ho kenyelletswa lesedi la mosebetsi, le ka nehelwa ditokomaneng tseo e seng dipehelo tsa tjhelete. Pontsho ho tswa ho dipehelo tsa tjhelete ho ya ho ditokomane tse jwalo e a kgothaletswa, haholoholo ho kopanya dintlha tsa bajete le tsa nnete le dintlha tsa bajete tseo e seng tsa tjhelete le katleho ya mosebetsi.

Diphetoho tse entsweng ho bajete ya ho qetela

- .27 *Setheo se tla tlaleha tlhaloso ya hore ekaba diphetoho pakeng tsa bajete e ananetsweng le ya ho qetela di bakwa ke kabobotjha kahara bajete, kapa ke dintlha tse ding:***
- (a) *ka mokgwa wa tsebahatso ya ditlhaloso dipehelong tsa tjhelete; kapa***
 - (b) *tlalehong e phatlaladitsweng pele, ka nako e le nngwe, kapa mmoho le dipehelo tsa tjhelete, mme e tla kenyelletsa pontsho e supang tlaleho ditlhalosong tsa dipehelo tsa tjhelete.***
- .28 Bajete ya ho qetela e kenyelletsa diphetoho tsohle tse entsweng ke setheo kamora hoba bajete e ananelwe ke Palamente, diketsamelao, makgotla a bomasepala kapa bolaodi bo bong bo tshwanetseng. Ka ho kgema le ditaelo tsa Maemo ana, setheo se tla kenyelletsa ditlhalosong tsa dipehelo tsa tjhelete kapa tlalehong e ka thoko e phatlaladitsweng pele, hammoho le kapa ka nako e le nngwe le dipehelo tsa tjhelete, tlhaloso ya diphetoho pakeng tsa bajete e ananetsweng le ya ho qetela. Tlhaloso eo e tla kenyelletsa hore haeba, mohlala, diphetoho di hlaha ka lebaka la dikabobotjha kahara maemo a bajete e ananetsweng kapa ka lebaka la dintlha tse ding, tse kang diphetoho tsa maemo a akaretang a bajete. Ditsebahatso tse jwalo di atisa ho etswa dipuisanong le ditshekatshekgong tsa botsamaisi kapa tlaleho e jwalo ya mesebetsi e phatlaladitsweng hammoho le, empa e se karolo ya, dipehelo tsa tjhelete. Ditsebahatso tse jwalo hape di ka kenyelletswa ditlalehong tse phatlaladitsweng ke ditheo e le ho tlaleha ka phethahatso ya bajete. Moo ditsebahatso di etswang ditlalehong tse fapaneng bakeng sa dipehelo tsa tjhelete, ditlhaloso tsa dipehelo tsa tjhelete di tla kenyelletsa pontsho e supang ho ditlaleho.

GRAP 24

- .29 Molao, melawana kapa bolaodi bo bong bo tshwanetseng bo ka laela ditheo ho tlaleha dipapiso tsa bajete tse eketsehileng kapa ho hlalosa dipheto ho tsohle tse bohlokwa tse etsahetseng ho bajete hara selemo. Maamong ana, molao, melawana kapa bolaodi bo bong bo tshwanetseng bo tla nehelana ka tataiso ka sebopeho le dikahare tsa dipapiso tse eketsehileng.

Motheo wa papiso

.30 *Dipapiso tsohle tsa bokalo ba bajete le ba nnete di tla tlalehwa ka motheo wa papiso le bajete.*

- .31 Papiso ya bokalo ba bajete le ba nnete e tla tlalehwa ka motheo ona oo wa tshupatlotlo (pokello, tjhelete kapa motheo o mong), motheo o le mong wa tlhophiso le bakeng sa ditheo tse tshwanang le dinako tse tshwanang le tsa bajete e ananetsweng. Sena se tla netefatsa hore ditsebahatso tsa lesedi la boikobelo ba bajete dipehelong tsa tjhelete ke ba motheo o tshwanang le wa bajete ka boyona. Maamong a mang, hona ho ka bolela hore ho tlaleha bajete le papiso ya nnete ka motheo o fapaneng le wa diakhaonto, bakeng sa sehlopha se fapaneng sa mesebetsi, le ka moralo wa tlaleho e fapaneng kapa tlhophiso e fapaneng le e amohetsweng bakeng sa dipehelo tsa tjhelete.
- .32 Dipehelo tsa tjhelete di kopanya ditheo le mesebetsi e laolwang ke tsona. Jwale ka ha ho bontshitswe temaneng ya .05, dibajete tse fapaneng di ka ananelwa le ho etswa hore di fihlellwe ke ditheo ka bonngwe kapa mesebetsi e boletsweng e etsang dipehelo tse kopaneng tsa tjhelete. Moo sena se etsahalang, dibajete tse fapaneng di ka hlophiswa botjha bakeng sa ho tlalehwa dipehelong tsa tjhelete ho latela ditaello tsa Maemo ana. Moo sena se etsahalang, se tla kenya dipheto kapa dintlafatso tsa dibajete tse ananetsweng. Hona ke hobane Maemo ana a laela papiso ya dipalo tsa nnete le dipalo tsa bajete tse ananetsweng kapa tsa ho qetela.
- .33 Ditheo di ka sebedisa metheo e fapaneng ya tshupatlotlo bakeng sa ho hlophisa dipehelo tsa tsona tsa tjhelete le bakeng sa dibajete tsa tsona tse ananetsweng. Mohlala, setheo se ka sebedisa mokgwa wa pokello bakeng sa dipehelo tsa tsona tsa tjhelete, le motheo wa kheshe bakeng sa dibajete tsa tsona. Ho eketsa moo, dibajete di ka tobisa ho, le ho kenyelletsa, lesedi ka maikemisetsong a ho sebedisa tjhelete nakong e tlang, le dipheto maikemisetsong ao, ha ka ho le leng dipehelo tsa tjhelete di tlaleha ka matlotlo, mekitlane, matlotlo a nete, lekeno, ditshenyehelo, dipheto tse ding tsa matlotlo a nete le phallo ya tjhelete. Le ha ho le jwalo, setheo sa bajete le setheo sa tlaleho ya tjhelete di atisa ho ba ntho e le nngwe. Ka ona mokgwa oo, nako eo ho yona bajete e hlophiswang le motheo wa tlhophiso o sebediswang bakeng sa bajete di atisa ho bontshwa dipehelong tsa tjhelete. Hona ho tla netefatsa hore mokgwa wa tshupatlotlo o rekota le ho tlaleha lesedi la tjhelete ka mokgwa o nolofatsang papiso ya bajete le dintlha tsa nnete bakeng sa botsamaisi le bakeng sa tshupatlotlo - mohlala, bakeng sa ho disa phethahatso ya bajete nakong ya bajete, le ho tlaleha ho mmuso, bohle le basebedisi ka mokgwa o tshwanetseng le ka nako e nepahetseng.
- .34 Dibajete di ka hlophiswa ka mokgwa wa kheshe kapa wa pokello ho latela mokgwa wa dipalopalo wa tlaleho o akaretsang ditheo le mesebetsi e fapaneng le e kenyelleditsweng dipehelong tsa tjhelete. Mohlala, dibajete tse hlophisitsweng ho latela mokgwa wa dipalopalo wa tlaleho di ka tobisa ho lekala le akaretsang la mmuso mme di akaretse feela ditheo tse latelang mesebetsi ya "sehlooho" kapa "eo e seng ya maraka" ya mmuso ho ba mesebetsi wa tsona o moholo, ha ka ho le leng dipehelo tsa tjhelete di tlaleha ka mesebetsi yohle e laolwang ke mmuso, ho kenyelletswa mesebetsi ya kgwebo ya mmuso. Maemo a Matjhaba a Tshupatlotlo Ditheong tsa Bohle a Tsebahatso ya Lesedi la Tjhelete (Disclosure of Financial Information) ka Lekala le Akaretsang la Mmuso (General Government Sector) a laela ditaello tsa tsebahatso ya ditlhaloso tsa lesedi la tjhelete ka lekala le akaretsang la mmuso la setheo sa mmuso ohle le sebedisang mokgwa wa pokello wa tshupatlotlo mme o kgetha ho etsa

GRAP 24

ditsebahatso tseo. Maamong a mangata, ditsebahatso tse etswang ho latela Maemo a Matjhaba a Tshupatlotlo Ditheong tsa Bohle a Tsebahatso ya Lesedi la Tjhelete ka Lekala le Akaretsang la Mmuso di tla akaretsa ditheo tse tshwanang, metheo ya mesebetsi le ditlhophiso jwalo ka ha e amohetswe dibajeteng tse hlophisitsweng ho latela lekala le akaretsang la mmuso jwalo ka ha ho hlalositswe mehlaleng ya dipalopalo ya tlaleho. Maamong ana, ditsebahatso tse etswang ho latela Maemo a Matjhaba a Tshupatlotlo Ditheong tsa Bohle a Tsebahatso ya Lesedi la Tjhelete ka Lekala le Akaretsang la Mmuso hape di tla nolofatsa ditsebahatso tse laelwang ke Maemo ana.

- .35 Mehlaleng ya dipalopalo tsa tlaleho, lekala le akaretsang la mmuso le ka kenya makala a mmuso a naha, porofentshe le lehae. Mmuso wa naha o ka laola mebuso ya porofentshe le ya lehae, wa kopanya mmuso eo dipehelong tsa ona tsa tjhelete mme wa ntshetsa pele, le ho laela hore makala ao a hlophise bajete e ananetsweng e akaretsang makala ka boraro a mmuso, le ho etsa hore bohle ba kgone ho e fihlella. Maamong ana, ditaelo tsa Maemo ana di tla sebetsa dipehelong tsa tjhelete tsa ditheo tseo tsa mmuso wa naha. Moo mmuso wa naha o sa laoleng mmuso ya porofentshe le lehae, dipehelo tsa ona tsa tjhelete di ke ke tsa kopanya mmuso wa porofentshe le wa lehae. Bakeng sa moo, dipehelo tse fapaneng tsa tjhelete di hlophiswa bakeng sa lekala ka leng la mmuso. Ditaelo tsa Maemo ana di tla sebetsa feela dipehelong tsa tjhelete tsa ditheo ha dibajete tse ananetsweng tsa ditheo le mesebetsi eo di e laolang, kapa dikarolo tsa tsona, di etswa hore di fihlellwe ke bohle.

Dibajete tsa dilemo tse mmalwa

- .36 Ditheo tse ding di ananela dibajete tsa dilemo tse mmalwa, bakeng sa dibajete tse fapaneng tsa ngwaha le ngwaha. Ka tlwaelo, dibajete tsa dilemo tse mmalwa di kenya dibajete tse mmalwa tsa ngwaha le ngwaha kapa dithakete tsa ngwaha le ngwaha tsa bajete. Bajete e ananetsweng bakeng sa karolo ka nngwe ya nako ya selemo e bontsha tshebediso ya dipholisi tsa bajete tse amang bajete ya dilemo tse mmalwa bakeng sa nako eo ya karolo. Maamong a itseng, bajete ya dilemo tse mmalwa e kgonahatsa hore dikabelo tse sa sebediswang selemong le ha e ka ba sefe di fetisetswe selemong se latelang.
- .37 Ditheo tse nang le dibajete tsa dilemo tse mmalwa di sebedisa mekgwa e fapaneng ya ho iketsetsa dibajete tsa tsona tse qalang kapa tse qetellang, ho latela hore bajete tsa tsona di ananelwa jwang. Moo ho sebediswang dibajete tsa dinako tse mmalwa, ditheo di kgothalletswa ho nehelana ka tlhaloso e nngwe ya tsebahatso ka kamano pakeng tsa bokalo ba bajete le ba nnete nakong ya bajete.

Bona ditsebahatso tsa motheo, nako le kakaretso ya bajete

- .38 ***Setheo se tla hlalosa ditlhalosong tsa sona tsa dipehelo tsa tjhelete motheo wa bajete le motheo wa tlhophiso bajeteng e ananetsweng.***
- .39 Ho ka ba le diphapang pakeng tsa motheo wa tshupatlotlo (kheshe, pokello kapa ntlafatso ya tsena) o sebediswang tlhophisong le tlalehong ya bajete le motheo wa tshupatlotlo o sebediswang dipehelong tsa tjhelete. Diphapang di ka etsahala ha mokgwa wa tshupatlotlo le mokgwa wa bajete e hlophisa dintlha ka tjhebo tse fapaneng - bajete e ka tobisa ho phallo ya tjhelete, kapa phallo ya tjhelete le ditshepiso tse itseng, ha dipehelo tsa tjhelete di tlaleha ka phallo ya tjhelete le lesedi la pokello.
- .40 Dikema tsa meralo le tlhophiso tse ananetsweng bakeng sa tlaleho ya bajete e ananetsweng le tsona di ka fapana le meralo e ananetsweng dipehelong tsa tjhelete. Bajete e ananetsweng e ka hlophisa dintlha ka motheo o tshwanang le o ananetsweng dipehelong tsa tjhelete, mohlala, ka mokgwa wa moruo (tlhapiso ya basebeletsi, tshebediso ya thepa kapa ditshebeletso, jj.), kapa mosebetsi (bophelo,

GRAP 24

thuso, jj.). Ka ho le leng, bajete e ka hlophisa dintlha ka mananeo a boletsweng (mohlala, phokotso ya bofuma kapa taolo ya mafu a tshwaetsang) kapa dikarolo tsa mananeo a hokahantsweng le merero ya sephetho sa mesebetsi (mohlala, baithuti ba qetang dithuto tsa bona tsa mananeo a thuto e phahameng kapa diopareishene tsa sejeri tse entsweng ke ba ditshebeletso tsa sepetlele tsa tshohanyetso), tse fapaneng le tlhophiso e sebediswang dipehelong tsa tjhelete. Ho feta moo, bajete e iphetaphetang bakeng sa mesebetsi e tswellang (mohlala, thuto kapa bophelo bo botle) e ka ananellwa ka thoko ho bajete ya motheo ya tshebediso ya tjhelete ya motheo (mohlala, marangrang kapa mehaho).

- .41 Maemo a GRAP a Tlaleho ya Dipehelo tsa Tjhelete a laela hore ditheo, ditlhalosong tsa tsona tsa dipehelo tsa tjhelete, di nehelane ka lesedi la motheo wa tlhophiso ya dipehelo tsa tjhelete, ekasitana le dipholisi tse bohlokwa tsa tshupatlolo tse sebedisitswang. Tsebahatso ya motheo wa bajete le motheo wa tlhophiso o sebedisitswang bakeng sa tlhophiso le tlaleho ya dibajete tse ananetsweng e tla thusa basebedisi ho utlwisisa betere kamano pakeng tsa lesedi la bajete le la tshupatlolo le tsebahaditsweng dipehelong tsa tjhelete.
- .42 ***Setheo se tla tsebahatsoa ditlhalosong tsa sona tsa dipehelo tsa tjhelete nako ya bajete e ananetsweng.***
- .43 Dipehelo tsa tjhelete di tlalehwa bonyane hang ka selemo. Ditheo di ka ananela dibajete bakeng sa nako ya selemo kapa dinako tsa dilemo tse mmalwa. Ditsebahatso tsa nako e akaretswang ke bajete e ananetsweng, moo nako e fapaneng le nako ya tlaleho e ananetsweng bakeng sa dipehelo tsa tjhelete, di tla thusa basebedisi ba dipehelo tseo tsa tjhelete ho utlwisisa betere kamano ya dintlha tsa bajete le papiso ya bajete le dipehelo tsa tjhelete. Ditsebahatso tsa nako e akaretswang ke bajete e ananetsweng, moo nako eo e tshwanang le nako e akaretswang ke dipehelo tsa tjhelete, le tsona di tla ba le seabo se molemo se tiisang, haholoholo moo dibajete tsa nakwana le dipehelo tsa tjhelete le ditlaleho di hlophiswang le tsona.
- .44 ***Setheo se tla bontsha ditlhalosong tsa sona tsa dipehelo tsa tjhelete ditheo tse kenyelleditsweng bajeteng e ananetsweng.***
- .45 Maemo ana a GRAP a laela ditheo hore di hlophise le ho tlaleha dipehelo tsa tjhelete tse kopanyang mehlodi yohle e laolwang ke setheo. Dipehelo tsa tjhelete tse hlophisitswang ho latela Maemo ana a GRAP di tla akaretsa ditheo tse itshetlehileng ho dibajete le di-GBE tse laolwang ke setheo. Le ha ho le jwalo, jwalo ka ha ho bontshitswe temaneng ya .34, dibajete tse ananetsweng di hlophiswa ho latela mehlala ya dipalopalo tsa tlaleho ho ka etsahala di sa akaretse mesebetsi ya mmuso e etswang ka motheo wa kgwebo kapa maraka. Ho latela ditaelo tsa temana ya .30, bokalo ba bajete le ba nnete bo tla tlalehwa ka motheo wa papiso. Tsebahatso ya ditheo tse akaretswang ke bajete e tla thusa basebedisi hore ba bone ka moo mesebetsi ya setheo e laolwang ke bajete e ananetsweng, le ka moo setheo sa bajete se fapaneng le setheo se bontshitsweng dipehelong tsa tjhelete.

Kopanyo ya dipalo tsa nnete ka motheo wa papiso le dipalo tse nepahetseng dipehelong tsa tjhelete

- .46 ***Dipalo tsa nnete tse tlalehwang ka motheo wa papiso bajeteng ho latela temana ya .30, moo dipehelo tsa tjhelete le bajete di sa hlophiswang ka motheo wa papiso, di tla kopanngwa le dipalo tse latelang tsa nnete tse tlalehwang dipehelong tsa tjhelete, di bontsha ka ho fapana motheo, nako le diphapang le ha e ka ba dife pakeng tsa ditheo.***

- (a) *haeba motheo wa pokello o a amohelwa bakeng sa bajete, ditshenyehelo tsohle le phallo ya tjhelete ya nnete ya mesebetsi ya tshebetso, mesebetsi ya matsete le mesebetsi ya thuso ya tjhelete; kapa*
- (b) *haeba mokgwa wa pokello o a amohelwa bakeng sa bajete, phallo ya tjhelete ya nnete ya mesebetsi ya tshebetso, mesebetsi ya matsete le mesebetsi ya thuso ya tjhelete.*

Kopanyo e tla tsebahatswa dipehelong tsa papiso tsa dipalo tsa bajete le tsa nnete kapa ditlhalosong tsa dipehelo tsa tjhelete.

- .47 Diphapang pakeng tsa dipalo tsa nnete tse bonweng ho latela motheo wa papiso le dipalo tse nepahetseng tse ananetsweng dipehelong tsa tjhelete di ka hlophiswa ka katleho ho ba tse latelang:
- (a) diphapang tsa motheo, tse etsahalang ha bajete e ananetsweng e hlophiswa ka motheo oo e seng wa tshupatlotlo. Mohlala, moo bajete e hlophiswang ka motheo wa kheshe kapa ka motheo wa kheshe o ntlafaditsweng mme dipehelo tsa tjhelete di hlophiswa ka mokgwa wa pokello;
- (b) diphapang tsa nako, tse etsahalang ha nako ya bajete e fapane le nako ya tlaleho e bontshitsweng dipehelong tsa tjhelete; le
- (c) diphapang tsa setheo, tse etsahalang ha bajete e sa kenyelletse mananeo kapa ditheo tseo e leng karolo ya setheo seo dipehelo tsa tjhelete di hlophisetswang sona.

Hape ho ka ba le diphapang tsa meralo le dikema tsa tlhophiso tse sebediswang bakeng sa tlaleho ya dipehelo tsa tjhelete le bajete.

- .48 Kopanyo e laelwang ke temana ya .46 ya Maemo ana e tla thusa setheo ho phethahatsa betere ditlamo tsa sona tsa boikarabello ka ho bona mehlodi e meholo ya diphapang pakeng tsa dipalo tsa nnete ka motheo wa bajete le dipalo tse ananetsweng dipehelong tsa tjhelete. Maemo ana ha e qhelele thoko kopanyo ya paloyohle e nngwe le e nngwe le paloyohle e nyane, kapa mokgahlelo ka mong wa dintlha, o tlalehwa papisong ya dipalo tsa bajete le tsa nnete le dipalo tsa lekanang dipehelong tsa tjhelete.
- .49 Ho ditheo tse ding ho sebedisa motheo o le mong wa diakhaonto bakeng sa tlhophiso ya ditokomane tsa bajete le dipehelo tsa tjhelete, ho laelwa feela ho supuwa ha diphapang pakeng tsa dipalo tsa nnete bajeteng le dipalo tse tshwanang dipehelong tsa tjhelete. Hona ho tla etsahala moo bajete e hlophiswang nakong e tshwanang, e akaretsa ditheo tse tshwanang mme e sebedisa moralo wa tlaleho o tshwanang le wa dipehelo tsa tjhelete. Maamong ana, kopanyo ha e laelwe. Bakeng sa ditheo tse ding tse sebedisang motheo o tshwanang wa diakhaonto bakeng sa bajete le dipehelo tsa tjhelete, ho ka ba le phapang ya moralo wa tlaleho, setheo se tlalehang kapa nako ya tlaleho - mohlala, bajete e ananetsweng e ka sebedisa tlhophiso kapa moralo wa tlaleho o sa tshwaneng le wa dipehelo tsa tjhelete, mme o ka kenyelletsa feela mesebetsi ya setheo eo e seng ya kgwebo, kapa e ka ba bajete ya dilemo tse mmalwa. Kopanyo e tla hlokeha moo ho nang le diphapang tsa tlaleho, nako le setheo pakeng tsa bajete le dipehelo tsa tjhelete tse hlophisitsweng ka motheo o le mong wa tshupatlotlo.
- .50 Bakeng sa ditheo tse ding tse sebedisang motheo wa kheshe (kapa motheo wa kheshe o ntlafaditsweng kapa wa pokello o ntlafaditsweng) wa diakhaonto bakeng sa tlaleho ya bajete e ananetsweng le mokgwa wa pokello bakeng sa dipehelo tsa tjhelete, dipalotsohle tse kgolo tse tlalehwang dipehelong tsa papiso ya bajete le nnete di tla kopanngwa le phallo ya tjhelete ya nete ya mesebetsi ya tshebetso, phallo ya tjhelete ya nete ya mesebetsi ya matsete, le phallo ya tjhelete ya

GRAP 24

nete ya mesebetsi ya thuso ya tjhelete jwalo ka ha e tlalehuwe pehelong ya phallo ya tjhelete e hlophisitsweng ho latela Maemo a GRAP a Dipehelo tsa Phallo ya Tjhelete (Cash Flow Statements).

- .51 Tsebahatso ya lesedi la papiso mabapi le nako e fetileng ho latela ditaelo tsa Maemo ana ha e hlokehe.**
- .52 Maemo ana a laela papiso ya bokalo ba bajete le ba nnete hore bo kenyelletswa dipehelong tsa tjhelete tsa ditheo tse etsang hore dibajete tsa tsona tse ananetsweng di fihlellwe ke bohle. Ha e hloke tsebahatso ya papiso ya dipalo tsa nnete tsa nako e fetileng le bajete ya nako eo e fetileng, mme hape ha e laele hore ditlhaloso tse amehang tsa diphapang pakeng tsa dipalo tsa nnete le bajete tsa nako eo e fetileng di tsebahatswe dipehelong tsa tjhelete tsa nako ya jwale.

Letsatsi le qalang

Kamohelo ya mantlha ya Maemo a GRAP

- .53 Maemo a GRAP a kena tshehetsong bakeng sa dipehelo tsa tjhelete tsa ngwaha tse akaretsang dinako tse qalang ka, kapa kamora, letsatsi le tla behwa ke Letona la tsa Ditjhelete molawaneng o tla phatlalatswa ho latela karolo ya 91(1)(a) ya Molao wa Taolo ya Tjhelete ya Setjhaba, Molao wa 1 wa 1999 jwalo ka ha o lokisitswe.**

Ditheo tse seng di sebedisa Maemo a GRAP

- .54 Setheo se tla tshwanela ho phethahatsa ditokiso tsena Maemong ana a GRAP bakeng sa dipehelo tsa tjhelete tsa selemo tse akaretsang dinako tse qalang ka 1 Mmesa 2015 kapa kamora letsatsi leo. Phethahatso e potlakiswang e a kgothaletswa. Haeba setheo se sebedisa ditokiso tsena bakeng sa nako e qalang pele ho 1 Mmesa 2015, se tla tsebahatsa ntlha eo.**

Motheo wa diphetho

Motheo ona wa diphetho o neha Lekgotla la Maemo a Tshupatlotlo (Lekgotla) mabaka a ho amohela kapa ho hana ditharollo tse itseng tse amang tlaleho ya lesedi la bajete dipehelo tsa tjhelete. Motheo ona wa diphetho o tsamaya le Maemo a GRAP a Tlaleho ya Lesedi la Dibajete Dipehelong tsa Tjhelete.

- BC1. Maemo a GRAP a Tlaleho ya Dipehelo tsa Tjhelete a hlalosa hore sepheo sa dipehelo tsa tjhelete se akaretsa tsebahatso ya lesedi la ho phethahatsa tlamona ya setheo ya ho ikarabella bakeng sa dintlha tse jwalo ka boemo ba sona ba tjhelete, mosebetsi le phallo ya tjhelete, le ho nehelana ka lesedi le molemo la ho lekola mosebetsi wa sona mabapi le ditjeho tsa ditshebeletso, bokgoni le katleho. A bontsha hape hore tlaleho ya tjhelete e ka nehelana basebedisi lesedi ka boikobelo ba setheo ba bajete a ananetsweng semmuso, ho tea mohlala.
- BC2. Pele ho phatlalatso ya Maemo ana, Maemo a GRAP a Tlaleho ya Dipehelo tsa Tjhelete a ne a laela hore dipehelo tsa tjhelete di kenyelletse papiso ya dipalo tsa bajete le tsa nnete moo dipehelo tsa tjhelete le bajete di hlophiswang ka motheo o tshwanang. Hape a nehelana ka tataiso moo ditheo di hlophisang le ho tlaleha bajete ka motheo o fapaneng le wa dipehelo tsa tjhelete.
- BC3. Maemo a Matjhaba a Tshupatlotlo Ditheong tsa Bohle 24 a Tlaleho ya Lesedi la Dibajete Dipehelong tsa Tjhelete (IPSAS 24) a laela papiso ya dipalo tsa bajete le dipalo tsa nnete tse tswang ho phethahatso ya bajete e tla kenyelletswa dipehelong tsa tjhelete tsa ditheo tse laelwang, kapa tse ikgethelang, ho etsa hore dibajete tsa tsona tse amohetsweng di bonwe ke bohle mme ka hoo, ba jara boikarabelo ba hona setjhabeng.
- BC4. Ho feta moo, IPSAS 24 e laela hore papiso e etswe pakeng tsa bajete ya pele le ya ho qetela, mmoho le mabaka a hore hobaneng diphetho di entswe ho bajete ya pele. GRAP 24 e a kgeloha ho IPSAS 24 ka hobane GRAP 24 e laela papiso pakeng tsa bajete e ananetsweng le ya ho qetela bakeng sa hore e be bajete e qalang le bajete ya qetelo.
- BC5. Lekaleng la bohle la Aforikaborwa, ditheo di laelwa hore di ananele dibajete tsa tsona pele ho qalo ya selemo sa ditjhelete. Ka tlwaelo tshebetso ena e kenya kananelo e fumanwang Palamenteng, ketsamelaong ya porofentshe, lekgotleng la masepala kapa bolaoding bo bong bo tshwanetseng. Nakong ya selemo, dibajete tse ileng tsa ananelwa qalong di shejwa botjha bakeng sa dikabelo tsa tlatsetso tse newang ditheo, ho fetisetwa pele ha tjhelete e sa sebediswang dilemong tse fetileng, kabobotjha ya tjhelete pakeng tsa mananeo le mesebetsi ekasitana le mabaka a mang a fapaneng. Dibajete tsena tse shejuweng botjha di ananelwa hape ke bolaodi bo tshwanetseng, ke hore, Palamente, diketsamelao, lekgotla la masepala kapa bolaodi bo bong bo tshwanetseng. Tshebetso ya tjhebobotjha le kananelo ya dibajete tsena nakong ya selemo e atisa ho ba tshebetso ya bohle. Mabaka a ho sheba botjha bajete a atisa ho hlalosa ka botlalo ditokomaneng tse tla fumaneha ho bohle.
- BC6. Kamora hoba dibajete tse qalang di shejwe botjha mme di ananelwe hape, ditheo tse itseng di ka boela tsa etsa diphetoho tsa bajete ho latela meedi ya bajete e ananetsweng ke bolaodi bo tshwanetseng. Bajete ena e ba bajete ya ho qetela ho latela Maemo ana. Mohlala, setheo se ka etsa kabobotjha pakeng tsa mela ya dintlha e fapaneng, mesebetsi kapa mananeo a bajeteng ya sona. Mofuta le bohlo ba ka moo ditheo di ka etsang diphetoho ka teng bo a totobatswa molaong. Ditjhebobotjha tse entsweng ke setheo bajeteng, le hoja di ka latela tshebetso e itseng ya bohle e hlokehang, ha di tlamehe ho etsa jwalo. Ka lebaka leo, ho bohlokwa le ho feta hore basebedisi ba

GRAP 24

dipehelo tsa tjhelete ba utlwisise mehopolo e hlalosang tjehebotjha ya bajete e ananetsweng ke bolaodi bo tshwanetseng.

- BC7. Ditheo tse itseng di laelwa ho bona hore ditjhebotjha tsohle tsa bajete di ananelwe ke bolaodi bo tshwanetseng. Maamong ana, bajete e ananetsweng hantlentle e ba yona bajete ya ho qetela bakeng sa Maemo ana. Le ha ho le jwalo, molao, molawana kapa bolaodi bo bong bo tshwanetseng bo ka laela hore ditheo di tlahehe ka dipapiso tse ding le ditlhaloso tse ding dipehelong tsa tjhelete.

Papiso le Maemo a Matjhaba a Tshupatlotlo Ditheong tsa Bohle a Tlaleho ya Lesedi la Dibajete Dipehelong tsa Tjhelete a phatlaladitsweng ka Tshitwe 2006.

Maemo a GRAP a Tlaleho ya Lesedi la Dibajete Dipehelong tsa Tjhelete (GRAP 24) a qotsitse haholoholo ho Maemo a Matjhaba a Tshupatlotlo Ditheong tsa Bohle (IPSAS 24), Tlaleho ya Lesedi la Dibajete Dipehelong tsa Tjhelete. Diphapang tse kgolo pakeng tsa GRAP 24 le IPSAS 24 di ka mokgwa o latelang:

- Kakaretso ya Maemo ana e fapane le ya IPSAS 24 ka hobane dikgwebo tsa mmuso di hlaloswa ka mokgwa o fapaneng.
- Theminioloji e itseng e amang dibajete e entswe hore e kgeme haholoholo le lekala la bohle Aforikaborwa, mohlala, 'bokalo bo fetisetswang pele' bo nketswe sebaka ke 'bokalo bo fetelang pele'.
- Mohlala le tataiso mabapi le dibajete tse etswang habedi ka selemo di hlakotswe hobane ha di sa tshwaneleha tikolohong ya Aforikaborwa.
- Tataiso ya ka moo bokalo ba nako e nngwe le e nngwe ya selemo bo ka tsejwang ka teng, moo dipalo tsa bajete di sa arohanngwang hantle, e hlakotswe.
- Maemo ana a sebedisa theminioloji e fapaneng le ya IPSAS 24 maamong a mang hore e tshwanelehe tikolohong ya lekala la bohle Aforikaborwa, mohlala, 'mokatlo wa ketsamelao kapa bodisa' e nketswe sebaka ke 'Palamente, diketsamelao, makgotla a bomasepala kapa bolaodi bo bong bo tshwanetsweng' ho ananela bajete'.
- Tlhaloso ya 'bajete e qalang' e hlakotswe hobane papiso e laelwa feela pakeng tsa bajete e ananetsweng le bajete e qetellang.
- Papiso e a laelwa pakeng tsa bajete e ananetsweng le bajete e qetellang, bakeng sa bajete e qalang le e qetellang.
- Maikutlo a lokisitse ho hlalosa bajete e ananetsweng le e qetellang maamong a Aforikaborwa.
- Maikutlo a kenyelleditse ho hlalosa 'fumaneha ho bohle'.
- Sehlomathiso se nang le mehlala e hlalosang se hlakotswe Maamong ana.